

LAPPANGÓ ÁTDOLGOZÁSOK

Vannak írók, akik miután megírták, sorsukra hagyják műveiket. Más szerzőket nem túlzottan érdekel írásaik fogadtatása, viszont szeretnék minél többször nyomtatásban látni azokat. A sokat dolgozó, ám a pénzzel bánni nem tudó, folyton adósságokkal küzdő Krúdy bevált módszere volt, hogy megjelent írásait átkeresztelve lemásoltatta, vagy egyszerűbben, az újságból kitépett lapon elvégezve a szükséges javítást, küldte szerkesztőségbe, nyomdába újbóli közlésre valamely írását. Regényei esetében az általa végrehajtott ilyesféle javítások, módosítások nagyjából számon vannak tartva. Az elbeszélések és cikkek sorában azonban se szeri, se száma a más címmel, de azonos szöveggel vagy ugyanazon a címen, de olykor egészen más tartalommal megjelentetett munkáknak. Többek között ezért sincsen a mai napig sem Krúdynak pontos, használható bibliográfiája.

1911 őszén jelent meg a Fenyő Miksa és Hatvany Lajos által szerkesztett *Nyugat Könyvtár* 23. köteteként az *Esti út* című elbeszélés-gyűjtemény. Ebben a kötött terjedelmű, általában 64 oldalas füzetkébe hét novellát rakott egymás mellé Krúdy. A hét novella közül hat egymáshoz tartozik, mert az író összefüggő cselekménysort mesél el bennük. A hetedik darab nyilván terjedelmi okok miatt került a kötetbe; cselekménytelen középkori életkép, nem üt el a megelőző hat elbeszéléstől, melyek szintén a középkorban játszódnak a lengyel zálogba került szepességi városkákban. Pedig lett volna inkább hozzánk tartozó hetedik darab is, de Krúdy bizonyára már a kötet leadása után írhatta azt. Augusztus 10-én jelent meg az utolsó novella egy napilapban, s október 30-án már recenziót közöl egy vidéki újság a *Nyugat Könyvtár* újabb darabjáról.

Krúdy publikálási szokásaihoz híven mindegyik írás olvasható volt már a kötet megjelenése előtt. Az *Esti út*, így, ebben a sorrendben a következő novellákat tartalmazza: *A számárfejű Szaniszló*, *Pillangós papucsok*, *A lepecsételt asszony*, *Krisztus takácsa*, *Esti út*, *Középkori éjjelen*, *Régi toronytetők között*. Közülük az első hat a Világ című napilapban, 1911. június 25-e és augusztus 10-e között látott napvilágot, míg a hetedik korábbi, olvasható volt A Hét 1909. augusztus 22-i számában. S hiába jelenik meg az így összeállított könyvecske a Nyugatnál, Krúdy a kötet kiadásával egyidejűleg, 1911. szeptember 28-a és november 15-e között közli mind a hét elbeszélést az akkori Magyar Nemzet hasábjain. Pecunia non olet – idézhetnénk a nyilvános illemhelyeket is megadóztató római császár szállóigéjét. A Világ polgári radikális orgánus volt, a Magyar Nemzet – akkor – kormánypárti. De mindkettő fizetett az írónak, miként a Nyugat kiadóhivatala is.

Érdektelen volna mindez, legföljebb az író anyagi helyzetére és kézíratainak kalandos, bibliográfusokat és irodalomtörténészeket örületbe kergető sorsára utaló furcsaság, ha Krúdy nem követ el további csínyeket ezzel az elbeszélés-ciklussal. A kilencvenes évek elején, egy könyvárverésen felbukkant azonban az *Esti út* példánya, amely Krúdy Gyula keze nyomát, autográf, újabb kiadást célzó javításait őrzi.

A kötetet felütve a belső címlapon alcímként kinyomtatott *Elbeszélések* szó át van húzva, s alája lila tintával, jellegzetes kézírással beírva: *Kisregény*. Az írás minden kétséget kizáróan Krúdy Gyuláé.

A könyvet végiglapozva több helyen is az író keze nyomára bukkanunk. Például mindjárt a 3. oldalon *A számárfejű Szaniszló* cím *Számárfülű Szaniszlóra* van kijavítva. A kötetke egészen végighúzódnak a javítások. Eleinte, az első oldalakon több, aztán egyre kevesebb. Láthatólag Krúdy beleunt az átírásnak induló módosításokba, végül már csak a címeket változtatta meg.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a tintával ejtett változtatások ceruzával végzett javításokkal váltakoznak, Sőt, a ceruzanyom is kétféle: szürke grafit illetve piros írónyoma. Tehát Krúdy különböző időszakokban, legalább kétszer, ha nem három ízben végzett változtatásokat a kis kötetbeli írásain, melyeket újabb kiadásra szánt.

A korábban *Esti út* címmel megjelent elbeszélés-ciklus kisregénnyé alakítására az adott lehetőséget, hogy az első hat írás tartalmában összefüggő cselekménysort mesél el. „Üljünk fel a mesék paripájára – gyí, te fakó – és repüljünk visszafelé az időben.” (*Esti út*, Bp., Nyugat, 1911, 3.) Ezzel a mondatral kezdődik a múltba iramodás: a mesék paripáján repülve teszünk meg visszafelé az időben több mint kétszáz évet. A kalendárium Lipót király uralkodásának esztendeit mutatja (nyilván I. Lipótét), mikor is jó néhány szépeességi városka Zsigmond királyunk jóvoltából a lengyel korona zálogbirtokában élte mindennapjait. Podolini diákéveiben hallott legendák szolgáltak az elmesélt történet alapjául. A szépeességi városok, nem tudván adót fizetni a lengyel királynak, fiatal menyecskékben róják le tartozásukat. E múltbeli legenda – avagy valóság – köré költi meséjét Krúdy kifogyhatatlan leleménnyel. (Nem ez az egyetlen megjelenése munkásságában a szépeességi lányok zálogba adásának: épp 1911-ben jelenteti meg a Magyar Lányok hasábjain a *Tizenhat város tizenhat leánya* című kisregényét, amelyben a leányifjúság számára írja meg a keringő legenda korábbi történéseit.)

A furfangos írói leleményeknél, ugyanannak az írói nyersanyagnak szinte egyidejű többféle megformálásánál ezúttal érdekesebb, hogy a két- (vagy még több-) féle szerzői javítás milyen sorrendben esett meg. Mivel az ominózus kötetben a grafitceruzával írott számok, a besorszámozott novellákéi vannak tintával áthúzva, s nem fordítva, ez arra utal, hogy az író előbb az egyes elbeszéléseket akarta új címmel közzétenni, miként az meg is történt, s utána kisregényként megjelentetni az összefüggő novellákat. Csak az előbbi szándéka vált valóra.

Tekintsük át a javításait, változtatásait.

Az elején még aktívan működik a tolla (ceruzája). Új bekezdéseket csinál, nyilván azért, hogy kicsit hosszabb legyen a szöveg. Csillagokat tervez egyes szövegrészek közé, azonos célból. Jelzőket módosít. „Löcse, a magyar Nürnberg” helyett „Löcse, a szépesi

Nürnberg” összetételt választja, majd megint törli a „szepesi” szót. Aztán a „Magyarország” kifejezést helyettesíti két ízben is szinonimákkal. Később alábbhagy átdolgozó lendülete. Csak az egyik novella elé biggyeszt oda két magyarázó mondatot: „Zsigmond magyar király zálogba tett a lengyel királynál tizenhárom szepesi várost. Ebből a korból való történet.” Ezzel a módosítással jelenik meg később az írás. Utána mintha kimerülne az energiája, nem javít már a szövegben, csak új címeket ad. Ebben egy alkalommal jellegzetes hibát ejt. *Tizenhárom szűz asszony a király pecsétje alatt* – ezt kellene írnia, de „tizenhárom” helyett „tizenhat”-ot vet papírra. Netán a másik, épp akkortájt fabrikált história járt az eszében? Nem lehet tudni, szinte semmit se lehet biztosan tudni ez ügyben. A 49. lapra még odaírja zárójelben a „vége” szót, s ezzel végez a munkájával.

Aki ebben az eljárásban kivetnivalót talál, annak ismételten figyelmébe ajánljuk azt az életrajzi tény, hogy Krúdy egész életében írói jövedelméből élt. Nemhogy nem volt valamilyen kényelmes szinekúrája, de semmi más bevétele sem. Családját és önmagát – az ő esetében ez sokáig két különböző szintéren élőkét jelentett –, no meg költséges életmódját irodalmi bevételeiből kellett finanszíroznia.

No de mi lett a novellákkal? Egyáltalán: megjelentek valahol?

Az írói csínytevésnek igenis volt eredménye. A Mai Nap című akkor ellenzéki délutáni napilap 1927-es évfolyamában láttak napvilágot a megváltoztatott című novellák. A hatból csak négy, a sorrendben első és utolsó nem.

Nézzük tehát, hogy miből mi lett:

1911

A számárfejű Szaniszló

Pillangós papucsok

A lepecsételt asszony

Krisztus takácsa

Esti út

Középkori éjjelen

1927

Szamárfülű Szaniszló, Lubomirski herceg

Akik lányokkal fizettek a királynak

Tizenhárom szűz asszony a király pecsétje alatt

Krisztus takácsa

A megszőkött menyasszonyok

A nőrablók

Az első novellából kettőt gyártott, a negyediknek meg sem változtatta a címét. Ez is elég volt hozzá, hogy galibát okozzon. A kettémetszett első novelláról megfélemedezett a Gedényi-féle bibliográfia, mint ahogy az utolsóról (*A nőrablók*) sem szerezhettünk belőle tudomást. A középső négygel sem jár jobban a kutató. A bibliográfia ugyanis új novellaként sorjázza őket, nem pedig, amint kellene, csak címváltozatként. Nyilvánvaló, hogy Gedényinek nem adódott alkalma szöveg-összehasonlításra, így nem jött rá, hogy ez csupán egy tizenhat évvel későbbi újraközlés.

Nyitva áll még egy fontos kérdés – talán több is, de ez legalább megnyugtatóan megválaszolható –, miért éppen 1927-ben került ismét kinyomtatásra ez a néhány novella?

A húszas évek közepére Krúdy egészsége megroppant, s már nem tudott olyan ütemben újabb meg újabb kéziratokat produkálni, mint korábbi alkotó éveiben. „Mi lesz velem, ha nem fogok tudni írni?” Ez a kérdés fogalmazódik meg benne, nem is egyszer. „Éhen halunk!” Ez a rémkép többször, s nem alaptalanul sejlik föl előtte. Az 1927-es

évben nem jelenik meg egyetlen kötete sem, és ami még ijesztőbb számára, nem fut egyetlen lapban sem folytatásos munkája. Az év elején kórházba kerül – „Máj, gyomor, tüdő és szív követtek el szolgálati kihágásokat” –, orvosai legalább három hónapra eltiltják a munkától. Mégis dolgozik, betegágyán is kőrmöl. Erről tanúskodik a bibliográfia: hiába a tilalom, hetente megjelenik egy-két írása, és nem másodközlések. Kiadókkal levelez, munkái újabb kiadását szorgalmazza. (Ekkor akarja a bécsi regényeket – javítva, csonkítva – az Athenaeumnál kiadatni.) Ám amikor a Franklin Társulat, hallván írójuk sanyarú helyzetéről, mindenféle jogcím nélkül kiutalna számára egy jelentősebb összeget, azonnal táviratban utasítja vissza az alamizsnát. Így mulat egy magyar író? Nem egészen. Krúdynak ugyanis jóval több pénz járna, ha kiadnának tőle valamely új kötetet. (Vö. KRÚDY Zsuzsa, *Apám, Szindbád*, Bp., Magvető, 1975, 197–198.)

A szepességi tárgyú novellaciklus és szereplői ezért támadtak föl, s kerültek megint a nyomdafesték közelébe. Írójukra az vesse az első követ, aki nem ezt cselekedte volna velük ilyen szorult helyzetében.